

Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri

Altaş, N. & Köylü, M. [ed]. (2017). *Dini danışmanlık ve din hizmetleri*.

Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları. (288 s.)

Altaş, N. & Köylü, M. [ed]. (2017). *Religious counseling and religious services*. Values Education Center Publishing. (288 p.)

ISBN: 978-605-4036-83-7

Kübra Büyükzorlu

Yüksek Lisans Öğrencisi | MA Student

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi | Eskişehir Osmangazi University

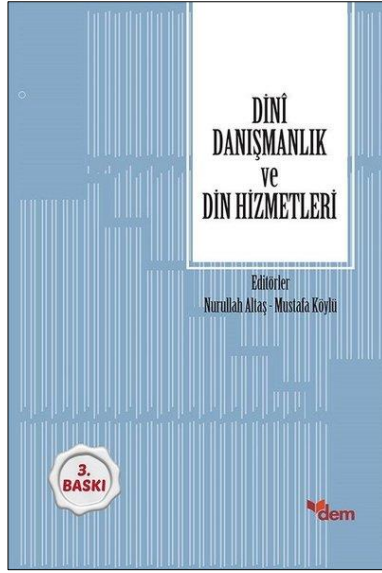
✉ kk.timur@hotmail.com | 0009-0004-5901-7015

Eskişehir | Türkiye

<https://doi.org/10.56432/tmdrd.1614513>

Türk Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Dergisi Turkish Journal for the Spiritual Counseling and Care

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü • Article Type	Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received	06 Ocak 2025 • 06 January 2025
Düzeltilme Tarihi • Revised	09 Nisan 2025 • 09 April 2025
Kabul Tarihi • Accepted	09 Nisan 2025 • 09 April 2025
Yayın Tarihi • Published	30 Haziran 2025 • 30 June 2025
Değerlendirme • Review	Çift Taraflı Kör • Double-Blind
Hakem • Peer-Review	Dış-Bağımsız • External-Independent
Benzerlik Taraması • Similarity Check	Tamamlandı • Completed
Etik Onay • Ethical Approval	Etik Gerekmez • Ethics Not Required
Çıkar Çatışması • Conflict of Interest	None • Yok
Finansman • Funding	Finansman Yok • No Funding
Lisans • License	Creative Commons BY-NC 4.0
Dergi İletişim • Journal Contact	https://dergipark.org.tr/tr/pub/tmdrd

Ö z e t

Editörlüğünü Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü'nün yaptığı bu kitap, dini danışmanlık ve din hizmetleri alanına ilişkin kuramsal ve uygulamalı bilgileri bütüncül bir perspektifle sunmaktadır. Eser, dini danışmanlık tanımlarından başlayarak, dini rehberlik hizmetlerinin tarihsel süreç içerisindeki gelişimini, kuramsal dayanaklarını ve uygulama sahalarını ayrıntılı biçimde analiz etmektedir. Bununla birlikte, bireylerin ruhsal, manevi ve sosyal ihtiyaçlarına yönelik rehberlik süreçlerini sistematik bir yaklaşımla ele almaktadır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Manevi danışmanlık ve rehberlik • Din hizmetleri • Ruh sağlığı
Hastaneler • Cezaevleri

A b s t r a c t

Edited by Nurullah Altaş and Mustafa Köylü, this volume presents a comprehensive perspective on both the theoretical and practical dimensions of religious counseling and pastoral care. Beginning with foundational definitions of religious counseling, the book offers a detailed analysis of the historical evolution, conceptual frameworks, and areas of application of religious guidance services. Furthermore, it systematically examines counseling processes that address individuals' psychological, spiritual, and social needs, providing an integrative approach relevant to various institutional settings.

K e y w o r d s

Spiritual counseling and care • Religious services • Mental health
Hospitals • Prisons

•tmdrd•

Editörlüğü Nurullah Altaş ve Mustafa Köylü tarafından yapılan ve toplam 12 bölümden oluşan bu kitap, Türkiye’de yeni bir alan olan manevi danışmanlık ve rehberlik ile ilgili akademik literatüre önemli katkılar sağlamaktadır. Kitapta dini danışmanlık ve din hizmetlerinin tanımı, uygulama alanları, uygulama biçimleri, karşılaşılan sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerileri yer almaktadır. Kitabın her bir bölümü, alanında uzman akademisyenlerin derinlemesine analizlerini içermekte olup, kapsamlı bir bilgi birikimi sunmaktadır. Yazarlar, konularını titizlikle ele alarak, teorik çerçeveler ve ampirik veriler ışığında kapsamlı bir değerlendirme yapmışlardır. Bu eserin, akademik araştırmalarda referans kaynağı olma niteliği taşımasının yanı sıra, ilgili alanda çalışan araştırmacılar ve öğrenciler için de faydalı bir kaynak olacağından dolayı tanıtımı yapılmıştır.

Küreselleşme ile değişen çok kültürlü toplumlarda farklı kültürel arka plana sahip bireylerin birbirleriyle ilişkileri sonucu farklı hizmet alanları ortaya çıkmaktadır. Bu durum din hizmetleri kavramının, değişen topluma uygun olarak yeniden tanımlanması, yapılandırılması ve kavramsal çerçeve oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. Böylece güncel bilimsel disiplinlerle ilişkisini sağlamlaştıracaktır. Yazarlar, bu eserde dini danışmanlık ve din hizmetlerini tanımlayarak farklı hizmet alanlarını tanıtmaktadır. Dini danışmanlık ve din hizmetleri alanında teorik bilgilerin yanı sıra pratik bilgiler de sunulmaktadır. Kitapta din hizmetleri ve dini danışmanlığın ne olduğu, nasıl yapıldığı, hangi uygulama alanlarının olduğu, örnekleri, sorunları ve çözüm önerileri yer almaktadır. Yaşanmış durum tahlilleriyle, farklı ülkelerden örneklerle ve araştırma analizleriyle zenginleştirilmiş bu kitap, alanda görev alacak kişilere ve din görevlilerine ihtiyaç duyacakları bilgi ve kabiliyeti kazandırmayı hedeflemektedir. Eser, temel amacı itibarıyla önemli bir rehber niteliğindedir. Ülkemiz için nispeten yeni bir alan olan manevi danışmanlık ve rehberliğin niteliğinin artırılarak gelişmesine ve uygulanma alanlarının çeşitlenmesine yönelik önemli katkılar sağlamaktadır.

Kitabın Önsöz’üne (ss. 9-11) din eğitiminin tarihsel gelişimi ile başlanmaktadır. Dini danışmanlık ve din hizmetlerinin problemlerini ele alan editörler öneriler sunarak eserin yazılış amaçlarına yer vermektedir. Son olarak çalışma sürecinde kendisine destek olan akademisyenlere ve teknik anlamda yardımcı olan Ensar Yayıncılık çalışanlarına teşekkürlerini sunarak önsözünü sonlandırmaktadırlar.

Nurullah Altaş tarafından kaleme alınan *Din Hizmetleri ve Dini Danışmanlık İlişkisi* başlıklı birinci bölüm (ss. 13-34), dini danışmanlık ve din hizmetlerinin tarihsel gelişimini ve teorik temellerini kapsamlı biçimde

ele almaktadır. Yazar, din eğitiminin tarihsel süreçte mescit merkezli başladığını, zamanla kütüphaneler, saraylar, tekkeler gibi farklı mekânlarda kurumsallaştığını belirtmektedir. İbadethane merkezli din hizmetlerinden toplum merkezli din hizmetlerine doğru bir dönüşüm yaşandığını ifade eden yazar, Hz. Peygamber (sav) döneminde Mescid-i Nebevî 'de yürütülen eğitim faaliyetlerinin toplumu şekillendiren merkezi bir rol oynadığını vurgulamaktadır. Toplum yapısındaki değişimlerin din hizmetlerinde çeşitlenmelere neden olduğunu belirten Altaş, cami merkezli din eğitiminin cenaze evi gibi alanlara taşınmasının dini danışmanlık ile olan ilişkisini tartışmaktadır. Ayrıca, Hristiyan geleneğinde yer alan dini danışmanlık ve dini sosyal çalışma kavramlarını analiz ederek, bu alanların günümüzdeki etkilerini de değerlendirmektedir. Dini bakım kavramının kronik hasta ve yaşlılara yönelik bir destek mekanizması olduğunu aktaran yazar, dini danışmanlığın ise din görevlileri tarafından yürütülen, terapi temelli bir psikolojik danışma hizmeti olduğunu belirtmektedir. Liddel ve Clinebell'in görüşlerine dayanarak dini danışmanların temel görevlerini iyileştirme, destekleme, yönlendirme, uzlaştırma ve bilgilendirme/eğitme/geliştirme olarak sıralamaktadır. Bölüm, din hizmetleri ve dini danışmanlık ilişkisinin daha kapsamlı ele alınması gerektiğine dair önerilerle sonlandırılmaktadır.

Üzeyir Ok tarafından kaleme alınan *Dini Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi* başlıklı ikinci bölüm (ss. 35-54), dini danışmanlık kavramını kapsamlı bir biçimde ele alınmakta ve yedi alt başlık altında detaylandırılmaktadır. Yazar, temel kavramlar bağlamında dini danışmanlık ile dini psikolojik danışmanlık arasındaki farklara vurgu yaparak, dini danışmanlığın belirli bir inançla sınırlı olmaksızın bireyin manevi, dini ve ruhsal ihtiyaçlarına hitap etmesi gerektiğini ifade etmektedir. Psikolojik danışma, din ve bakım ilişkisini inceleyen yazar, manevi destek hizmetlerinin sevgi, ilgi ve empati temelli olduğunu belirtmektedir. Tarihsel perspektifte, İngiltere ve Amerika'daki dini danışmanlık uygulamalarını ele almakta; Foskett, Anton Boisen ve Carl Rogers gibi isimlerin bu alandaki katkılarına değinmektedir. Yazar, dini danışmanlığın sorunlarını kimlik belirsizliği, seküler ve dini unsurların uyumu, metodolojik sınırlamalar ve akreditasyon eksiklikleri olarak sıralamaktadır. Dini danışmanlıkta teolojik düşüncenin güçlendirilmesi gerektiğini vurgulayan yazar, Türkiye'deki mevcut durum ve gelişim için öneriler sunmakta, dini ve seküler yaklaşımları bütünleştiren tek model bir danışmanlık yapısının önemine dikkat çekmektedir.

Mustafa Köylü *Kur'an ve Ruh Sağlığı* başlıklı üçüncü bölümde (ss. 55-77), Kur'an-ı Kerim'in ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini kapsamlı

bir şekilde ele almaktadır. Yazar, modern hayatın ve kapitalist sistemlerin bireylerin psikolojik sorunlarını derinleştirdiğini ve bu problemlerin daha küçük yaş gruplarına kadar indiğini belirtmektedir. Bu sorunlara çözüm olarak Batı dünyasının ruh sağlığı alanında dini referanslara yöneldiğini ifade etmekte, İslam dünyasında ise bu konuda yeterince akademik çalışma yapılmadığını vurgulamaktadır. Kur'an-ı Kerim'in insan ruh sağlığına katkı sağlayacak birçok ilke sunduğunu belirten Köylü, bu katkıları ayetlerden örnekler vererek desteklemektedir. "Dünya Hayatı Bir İmtihan Yeridir" başlığında, bu dünyayı imtihan yeri olarak kabul eden bireylerin psikolojik olarak rahatladığını ve korkularından arındığını vurgulamaktadır. Yaşam ve Ölüm bölümünde, ölüm korkusunun ahiret inancıyla birlikte azalacağını ve ölümün ilahi bir planın parçası olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade etmektedir. "Geçim Konusu (Rızık)" başlığında, sosyo-ekonomik farklılıkların ilahi bir boyutu olduğunu açıklayarak, bireyin elindekinden memnuniyet duymasının ruh sağlığı üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamaktadır. "Hayır ve Şerrin İzafı Oluşu" bölümünde, insanın her olayı tam anlamıyla kavrayamayacağını ve şer gibi görünen olayların hayra dönüşebileceğini belirtmektedir. "Allah'ın Gücü, Yardımı ve Dost Oluşu" başlığında ise insanın sınırlı gücüne dikkat çekerek, tevekkülün önemini vurgulamakta ve bireyin çaba gösterdikten sonra Allah'a güvenmesinin gerekliliğini ifade etmektedir. Bölümün sonuç kısmında ise Kur'an-ı Kerim'in yalnızca dini konularda değil, ruh sağlığı ve psikolojik iyilik hali açısından da önemli bir rehber olduğunu belirtmekte ve bireysel sorumluluk bilinciyle hareket eden bir Müslümanın ruhsal huzurunun güçleneceğini ifade etmektedir.

Mustafa Köylü *Ruh Sağlığı ve Din* başlıklı dördüncü bölümde ise (ss. 81-97), dinin ruh sağlığı üzerindeki etkilerini çok boyutlu bir şekilde ele almaktadır. Bölüm, Cicero'nun "Hiçbir şey insanı Tanrı'ya yaklaştırmaktan daha çok sağlığa ulaştıramaz." sözüyle başlamaktadır. Yazar, tüm dinlerin inananlarına mutluluk ve ruhsal denge sunan ahlaki kurallar sunduğunu belirtmekte, küreselleşme ve teknolojik ilerlemelere rağmen modern toplumlarda psikolojik sıkıntıların arttığını vurgulamaktadır. "Din-Bilim İlişkisi" başlığı altında, 18. yüzyıldan günümüze kadar din ve bilim arasındaki ilişkiyi tarihsel perspektifte analiz ederek, bu iki kavramın zaman zaman çatışma yaşadığını ancak ruh sağlığı açısından birbirini tamamlayabileceğini ifade etmektedir. "Ruh Sağlığı ve Din" başlığı altında, Batı toplumlarında ruh sağlığının fiziksel sağlık kadar önemsendiğini ve bu alandaki araştırmaların dinle olan ilişkisini vurgulamaktadır. "Din ve Ruh Sağlığı Arasındaki İlişkinin İzahı" başlığında ise, dini inanç ve uygulamaların ruhsal ve bedensel sağlık üzerindeki olumlu etkilerini teorik olarak incelemekte ve dini yönelimin bireylerin psikolojik dayanıklılığını

artırdığını ortaya koymaktadır. Bölüm, “Din doğrudan ya da dolaylı olarak bireylerin bedensel ve ruhsal sağlıklarına etki eder.” ifadesiyle sona ermekte, dinin hem manevi hem de psikolojik iyilik hali üzerindeki etkisini vurgulamaktadır.

Mustafa Köylü tarafından kaleme alınan *Dinin Ruh ve Beden Sağlığı Üzerindeki Etkisi* başlıklı beşinci bölüm (ss. 101-121), dinin bireylerin ruhsal ve fiziksel sağlığı üzerindeki etkilerini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Yazar, Koenig’in çalışmalarına dayanarak, dini inanç ve uygulamaların ruh ve beden sağlığı üzerinde genellikle olumlu etkiler sağladığını savunmaktadır. Teorik açıklamalardan ziyade bu konuda yapılan bilimsel araştırmalara yer veren yazar, Ruh Sağlığı ve Din başlığında depresyon, intihar, kaygı, iyimserlik ve psikolojik iyi oluş gibi faktörlerin dini inançlarla nasıl etkileşim içinde olduğunu aktarmaktadır. Beden Sağlığı ve Din başlığında ise dini yaşam tarzının sadece ruh sağlığını değil, fiziksel sağlığı da olumlu yönde etkilediğini ifade ederek, kanser, kalp hastalıkları, ameliyat sonrası iyileşme ve sağlıklı yaşam süresi gibi konularda yapılan araştırmaları paylaşmaktadır. Uyuşturucu Madde Kullanımı, Alkol ve Din başlığı altında ise dini inançların madde bağımlılığı, sigara ve alkol kullanımı gibi zararlı alışkanlıkların önlenmesindeki etkisini incelemektedir. Yazar, dini inançların bireylerin stresle başa çıkma ve psikolojik dayanıklılığı artırma süreçlerinde önemli bir rol oynadığını belirtmektedir. Sonuç bölümünde ise dinin ruh ve beden sağlığı üzerindeki etkilerini özetleyerek, psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinde dini unsurların dengeli bir şekilde ele alınmasının önemini vurgulamaktadır.

Nurullah Altaş tarafından kaleme alınan *Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri* başlıklı altıncı bölüm (ss. 127-139), hastalık ve sağlık süreçlerinde dini rehberliğin önemini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Hasta ve hastalık kavramlarının tüm toplumlarda ortak sorunlar olduğu vurgulanarak, bu süreçte ruhsal destek sağlama amacıyla Hristiyanlık ve İslam’ın dini dayanakları incelenmektedir. Hristiyan Geleneğinde Hastalara Dini Bakım başlığında, Katolik anlayışının hasta bireylere yönelik tutumu açıklanmakta; Hristiyan Kültüründe Hastanelerde Dini Rehberlik Hizmetleri bölümünde ise Amerika, Belçika, Fransa ve Hollanda’dan örneklerle dini rehberlik modelleri tanıtılmaktadır. İslam Geleneğinde Hastalara Dini Bakım başlığında, Kur’an-ı Kerim’den ayetler ve Hz. Peygamber’in (sav) hadislerine dayanarak İslam’ın sağlık ve hastalara yönelik bakım anlayışı ele alınmaktadır. Bu bağlamda, İslam’da dini iyi bilen ve rehberlik edebilen din görevlilerinin hastane ortamında sunduğu manevi destek hizmetleri detaylandırılmaktadır. Son olarak, Hastanelerde Dini Danışmanlık İhtiyacı başlığında, inanç ve sağlık arasındaki

sosyal ve kültürel bağlantılar ile tedavi süreçlerinde dini inancın bir destek kaynağı olarak işlevi ele alınmaktadır.

M. Naci Kula tarafından kaleme alınan *Bakıma Muhtaç Kişilere Yönelik Sosyal Hizmetler ve Dini Değerler* başlıklı yedinci bölüm (ss. 141-152), bakıma muhtaç bireyler ve onlara hizmet edenlerin karşılaştığı zorlukları dini değerler perspektifinden ele almaktadır. Yazar, bireylerin yaşlılık, hastalık veya engellilik gibi nedenlerle bakıma muhtaç hale gelebileceğini belirtmekte, bakım verenlerin ise hem fiziksel hem de duygusal açıdan zorlanabileceğini vurgulamaktadır. Bakıma Muhtaç Kişi ve Bakıma Muhtaçlık başlığında, bakıma muhtaç bireyleri “özürlü, yaşlı ve hasta” olmak üzere üç grupta ele almakta ve Almanya’daki araştırmalara dayanarak bu durumun derecelerini açıklamaktadır. Bakıma Muhtaç Kişilere Hizmet Edenlerin Yaşadıkları Sıkıntı ve Zorluklar başlığında, bakım verenlerin yaşadığı stres ve tükenmişliği “objektif yük” ve “subjektif yük” olarak sınıflandırarak, yorgunluk, uyku problemleri ve kronik stresin yaygın görüldüğünü belirtmektedir. Bakım Hizmetleri ile İlgili Sıkıntıların Yaşanmasında Değerlerin Önemi başlığında, bakım sürecinde dini değerlerin önemine dikkat çekerek şefkat, sabır, emanet bilinci ve manevi ödül kazanma anlayışı gibi faktörlerin bakım verenlerin motivasyonunu artıracaklarını ifade etmektedir. Yazar, bu dini değerlerin detaylarını emanet duygusunun önemi, sevginin gücü, sabır ve manevi tatmin gibi başlıklar altında açıklamaktadır. Sonuç bölümünde ise, bakım hizmeti sunan kişilerin dini ve etik değerler konusunda bilinçlendirildiğinde daha etkili ve empatik bir hizmet sunabileceklerini belirtmekte ve bakıma muhtaç bireylere yönelik hizmetlerin kalitesini artırmak için çeşitli öneriler sunmaktadır.

Mustafa Köylü tarafından kaleme alınan *Ölüm Eğitimi* başlıklı sekizinci bölüm (ss. 155-176), çocukların ölüm olgusuna yönelik algılarını, ölümle başa çıkma süreçlerini ve bu bağlamda uygulanabilecek eğitim yaklaşımlarını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Yazar, çocukların yaşamları boyunca sadece mutlu anlar yaşamadığını, bazen onları derinden etkileyen ve psikolojik olarak zorlayan olaylarla karşılaşabileceklerini vurgulamaktadır. Özellikle ebeveyn kaybı gibi travmatik olayların çocuklar üzerindeki etkisinin derin olabileceğini belirtmektedir. Çocukların Ölüm Anlayışı başlıklı ilk bölümde, çocukların ölüm kavramını algılamalarının bilişsel gelişim düzeylerine bağlı olarak aşamalı bir şekilde ilerlediğini, yaş ve tecrübenin bu süreci belirleyen temel faktörler olduğunu ifade etmektedir. Bu bağlamda, Nagy’nin çalışmalarından örnekler sunarak çocukların ölüm algısını daha ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Ölüm Olayının Çocuklar Üzerine Etkisi başlıklı ikinci bölümde, hem çocukla-

rın hem de yetişkinlerin ölüm olayına tepkilerinin ele alındığı belirtilmekte ve bu süreçte suçluluk, öfke, keder, depresyon, kaygı, akademik başarı ve suç oranları gibi psikolojik etkiler üzerinde durulmaktadır. Ölüm Eğitimi başlıklı üçüncü bölümde, çocuklara yönelik ölüm eğitimi kapsamında, sevilen bir kişinin kaybı sonrası yapılması gerekenler ve bu süreçte yetişkinlerin kaçınması gereken davranışlar detaylı şekilde ele alınmaktadır. Sonuç bölümünde ise çocukların ölüm algısının gelişimsel bir süreç olduğunu, bilişsel ve duyuşsal gelişim evrelerinin dikkate alınarak doğru bilgi aktarımının önemini vurgulamaktadır. Yazar, acı ve kederin paylaşılmasına izin verilmesi, dini duygu ve düşüncelerden faydalanılması gibi unsurların, çocukların ölümle başa çıkma sürecinde destekleyici olduğunu ifade etmektedir.

Saadettin Özdemir tarafından kaleme alınan *Sosyal Hizmetlerde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* başlıklı dokuzuncu bölüm (ss. 179-207), sosyal hizmetlerin çeşitliliği ve topluma sağladığı katkıları ele almaktadır. Yazar, dini sosyal hizmetin çalışma alanlarını Müftülükler, Cezaevleri, Hastaneler, Huzurevleri, Rehabilitasyon Merkezleri ve SHÇEK'e bağlı Yuva ve Yurtlar olarak sıralamaktadır. 'Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurtlarının Tarihi Gelişimi' başlığında, kimsesiz çocukların korunmasının tarihsel önemine vurgu yaparak, başlangıçta gönüllülük esasına dayalı olan bu hizmetlerin zamanla kurumsallaşarak SHÇEK'e bağlandığını açıklamaktadır. Bu bağlamda, çocuk yuvalarının amacı, işleyişi ve projeler kapsamında yürütülen faaliyetler detaylandırılmaktadır. Yazar, sosyal hizmet kurumlarının fiziki, sosyal, psikolojik ve felsefi altyapılarına dikkat çekerek, yuva ve yetiştirme yurtlarında dini danışmanlık ve din hizmetlerinin tarihsel gelişimini aktarmaktadır. Huzurevlerinde Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri başlığında ise yaşlılık dönemi, yaşlılıkta verilen din eğitiminin bireyler üzerindeki olumlu etkileri ve huzurevlerinde sunulan dini destek hizmetlerinin işlevselliği ele alınmaktadır. Ayrıca, huzurevlerinde görev yapacak personelin sahip olması gereken nitelikler ve yaşlıların dini rehberlikten nasıl fayda sağlayabileceği açıklanmaktadır. Bölüm, toplumun dini değerleri öğrenmesinin sosyalleşmeye ve toplumsal bütünleşmeye katkı sağladığını vurgulayan Sonuç kısmı ile son bulmaktadır. Yazar, yuva ve yetiştirme yurtlarındaki çocukların gelecekte mutlu, huzurlu ve eğitilmiş bireyler olmaları için dini değerlerin önemine dikkat çekmektedir.

M. Naci Kula tarafından kaleme alınan *Engelli Çocuğa Sahip Ailelere Yönelik Manevi Destek Eğitimi* başlıklı onuncu bölüm (ss. 231-240), engelli çocuk sahibi ailelerin karşılaştığı psikolojik, sosyal ve manevi zorlukları ele almaktadır. Yazar, engelli bir çocuğun doğumu ya da sonradan engelli hale gelmesinin aile içindeki dengeleri bozabileceğini ve kaygı,

üzüntü gibi duygusal zorluklara neden olabileceğini belirtmektedir. Engelli Çocuğu Olan Ailelerin Yaşadıkları ve Hissettikleri İlk Tepkiler başlığında, ailelerin bu duruma verdikleri yaygın tepkileri “şok, reddetme, aşırı üzüntü, depresyon, suçluluk, kızgınlık ve utanma” gibi duygusal durumlarla açıklamaktadır. Yazar, bu tepkileri dört model üzerinden sınıflandırmaktadır: Aşama modeli, sürekli üzüntü modeli, kişisel yapılanma modeli ve çaresizlik/güçsüzlük modeli. ‘Engelli Çocuğa Sahip Ailelerin Yaşadığı Bazı Sıkıntı ve Zorluklar’ başlığında, anne ve babaların çocuklarının bakımı sırasında karşılaştıkları fiziksel ve duygusal zorluklara değinmekte ve bu süreçte yaşanan sorunların aile dinamiklerini zorlaştırabileceğini ifade etmektedir. ‘Engelli Çocuğu Olan Ailelere Verilebilecek Manevi Destek’ başlığında ise ailelerin bu süreci daha sağlıklı bir şekilde yönetebilmeleri için manevi destek ve rehberliğin önemini vurgulamakta, kabullenme ve ruhsal dayanıklılığı artırıcı dini ve manevi yaklaşımlar sunmaktadır.

Şuayip Özdemir tarafından kaleme alınan *Cezaevlerinde Din Eğitimi ve Dini Danışmanlık* başlıklı on birinci bölüm (ss. 241-270), suç olgusunu ve suç işleyen bireylerin eğitimi bağlamında dini rehberliğin önemini ele almaktadır. Yazar, suçun insanlık tarihi boyunca var olduğunu ve çevresel, genetik ve kişilik faktörlerine bağlı olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Suçlu bireylerin cezalandırılmadan önce suç işlemelerine neden olan faktörlerin ve psikolojik durumlarının araştırılması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Mahkûmların topluma yeniden kazandırılması için eğitim süreçlerinin kritik olduğunu ifade eden yazar, manevi danışmanlığın bu süreçte klinik terapi ve davranış değiştirme yöntemleri kadar önemli olduğunu belirtmektedir. *Cezaevlerinde Din ve Ahlak Bilgisi Dersi Uygulaması* başlığında, günümüzde mahkûmlara verilen din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinin içeriğini ele almakta ve bu derslerin mahkûmların kişisel gelişimine katkılarını açıklamaktadır. Mahkûmların Uyumu ve Topluma Kazandırılmasında Din Eğitiminin Rolü başlığında, Karademir’in 450 mahkûm üzerinde gerçekleştirdiği araştırmadan hareketle, cezaevlerindeki din eğitiminin mahkûmların sosyal uyum süreçlerinde olumlu etkiler sağladığını vurgulamaktadır. *Cezaevlerinde “Din ve Ahlak Bilgisi” Dersine Giren Cezaevi Vaizlerinin Dikkat Etmesi Gereken Hususlar* başlığında, cezaevi vaizlerinin mahkûmlarla iletişimde dikkat etmeleri gereken eğitimsel ve psikolojik unsurlara değinmektedir. *Cezaevlerinde Din Eğitiminin Temel Problemleri* başlığında ise, din eğitimi süreçlerinde karşılaşılan temel sorunlara ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilere yer verilmektedir. Sonuç bölümünde, cezaevlerinde din eğitimi ve dini danışmanlık hizmetlerinin daha etkili ve sürdürülebilir olması için çözüm odaklı öneriler sunulmaktadır.

Hüseyin Peker tarafından kaleme alınan *Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarında Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri* başlıklı on ikinci bölüm (ss. 271-284), Diyanet İşleri Başkanlığı'nın cami dışı din hizmetleri kapsamında kurduğu aile irşat ve rehberlik bürolarını kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Yazar, bu büroların, dini danışmanlık hizmetleri sunmak amacıyla kurulduğunu ve toplumun ailevi sorunlarına yönelik rehberlik sunduğunu belirtmektedir. Aile İrşat ve Rehberlik Bürolarının Amaç ve Görevleri başlığında, bu büroların temel işlevlerini açıklayarak, bireylerin dini ve manevi rehberlik ihtiyaçlarını karşılamadaki rollerini vurgulamaktadır. Aile İnşaat Bürolarıyla İlgili Bazı Bilgiler başlığında, başvuru süreçleri ve başvuran bireylerin dini rehberliğe yönelik beklentileri ele alınmaktadır. Başvuranların Soru ve Sorunları başlığında, aile irşat ve rehberlik bürolarına başvuran kişilerin en sık yönelttiği sorular ve dile getirdikleri sorunlar analiz edilmektedir. Aile Danışmanlığı ve Rehberliği başlığında, ailenin toplumsal yapının temel unsuru olduğu vurgulanmakta ve aile danışmanlığının bireylerin manevi ve sosyal uyum süreçlerindeki önemi açıklanmaktadır. Bürolarda Danışmanlık Hizmeti Verenlerin Yeterliliği başlığında, bu hizmeti sunan personelin sahip olması gereken mesleki yeterlilikler ve beceriler ele alınmaktadır. Sonuç bölümünde ise yazar, aile irşat ve rehberlik bürolarında etkin bir dini danışmanlık hizmeti sunulabilmesi için rehberlerin mesleki yetkinliklerinin artırılması ve hizmet kalitesinin yükseltilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, incelenen ve kısaca tanıtımı yapılan bu eser hakkında kapsamlı bir değerlendirme yapılacak olursa:

(a) *Güçlü yönleri:* (i) Türkiye'de dini danışmanlık ve din hizmetleri alanının geliştirilmesi amacıyla hem teorik hem de pratik bilgileri kapsamlı bir biçimde sunarak, bu alandaki literatüre önemli bir katkı sağlamaktadır. Özellikle akademik çevreler ve uygulayıcılar için değerli bir kaynak niteliği taşımaktadır. (ii) Eser, alanda görev alacak personel ve din görevlilerinin ihtiyaç duyacağı bilgileri hem Kur'an-ı Kerim ayetleri hem de yabancı kaynaklara dayalı analizlerle geniş bir çerçevede sunmakta, bu sayede farklı bakış açılarını ve kültürel yaklaşımları karşılaştırmalı bir perspektif içinde ele almaktadır. (iii) Kitapta yer alan bilgilerin görsel materyaller ve şekillerle desteklenmesi, konuların daha anlaşılır ve somut hale getirilmesine katkıda bulunmakta, teorik bilgilerin kavranmasını kolaylaştırmaktadır. (iv) Yazar, farklı ülkelerdeki (İngiltere, Amerika gibi) dini danışmanlık ve din hizmetleri alanında yapılan araştırmalara yer vererek, konunun uluslararası boyutlarını ortaya koymakta ve bu alandaki evrensel uygulama farklılıklarını göstermektedir. (v) Eserde atıfta bulunan farklı yazar ve eserler, okuyucunun alanla ilgili daha geniş bir literatür bilgisine ulaşmasını sağlamakta ve derinlemesine araştırma yapma

imkânı sunmaktadır. (vi) Kitabın her bölümünün sonunda yazarların kendi yorum ve önerilerine yer vermesi, konunun eleştirel açıdan değerlendirilmesine olanak tanımakta ve alanın daha da geliştirilebilir yönlerine dikkat çekmektedir.

(b) *Zayıf yönleri:* (i) Kitapta verilen örnekler, özellikle İngiltere ve Amerika'daki dini danışmanlık uygulamalarının tarihsel gelişimi gibi konuların aşırı ayrıntılı ele alınması, eserin temel amacından sapmasına ve okuyucunun ilgisinin dağılmasına neden olabilmektedir. (ii) Basım ve içerik hataları, eserin genel akademik niteliğini olumsuz etkileyebilecek düzeyde barizdir. Örneğin; bazı sayfalardaki başlıklar küçük punto ile yazılmıştır. Bu tür yazım ve ifade hataları, özellikle akademik bir kaynakta güvenilirliği ve ciddiyeti zedeleyebilmektedir. (iii) Kitapta güncel olmayan bilgilere yer verilmektedir. Söz gelimi SHÇEK kapatılarak işlevi günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'na devredilmiştir.

(c) *Geliştirilebilir yönleri:* (i) Eser, farklı makale ve yazarların yazılarından derlendiği için konu bütünlüğü açısından zaman zaman dengesizlikler barındırmaktadır. Bazı bölümlerin fazlasıyla ayrıntılı, bazılarının ise yüzeysel ele alınması, kitabın ders kitabı niteliği göz önüne alındığında, konunun daha bütüncül ve dengeli işlenmesi gerektiğini göstermektedir. Bu yönüyle daha sistematik ve dengeli bir içerik düzenlemesi, eserin eğitimsel değerini artıracaktır. (ii) Kitabın ilerleyen baskılarında basım ve içerik hatalarının titizlikle gözden geçirilmesi, akademik güvenilirliğini artıracaktır. (iii) Dini danışmanlık ve din hizmetleri alanında yerel bağlamı daha derinlemesine ele alan bölümlerin eklenmesi, eserin Türkiye özelindeki uygulamalara daha fazla ışık tutmasını sağlayacaktır.

Sonuç olarak, bu eser Türkiye'deki dini danışmanlık ve din hizmetleri alanında hem teorik hem de uygulamaya yönelik önemli katkılar sunmaktadır. Yerli literatüre sağladığı zengin içerik ve farklı perspektifler dikkate alındığında, bundan sonraki yeni baskılarında belirli yapısal düzenlemeler ve dilsel iyileştirmelerle daha bütüncül ve etkili bir kaynak haline getirilebilir.

